

สภาวะทางสังคมของเกษตรกรในป่าสงวนแห่งชาติ ป่าเขาภูหลวง อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา

Social Conditions of the Farmers in Khao Phu Luang National Reserved Forest

ณรงค์ ศรีสวสต์¹
Narong Srisawas

ABSTRACT

This survey research was conducted in 1979 to find social conditions of the farmers living in Khao Phu Luang National Reserved Forest for planning and development of the farmers and the reforestation of the forest in this area. Four hundred and fifty-eight respondents obtained from systematic sampling technique were interviewed by the enumerators from the Royal Forest Department. Results of the survey were summarized as follows : there were three groups of the farmers, i.e., small, medium, and large, in this forest area. Majority of the farmers followed clustered settlement pattern and when farm size increased, the farmers who migrated from other provincial areas also increased in proportion. Most of the respondents were married and lived in nuclear family with primary educational level only. The longest residential period of about 23 years in this forest community was found among the small size farmers. Majority of the large size farmers in this area believed in supernatural power, and hence, they practised some agricultural ceremonies. However, during the study period, when the farmers' family members were sick, most of them used services from hospitals located in Pak Thong Chai, Pak Chong, and Nakhon Ratchasima municipal areas. Alternatives for rural development in this forest area were suggested by this researcher as follows : (1) the farmers leaders should be called on to a meeting at least once in a month in order that they could be educated on the importance of the National Reserved Forest and how to conserve the rural environments in this area ; (2) an experimental community should be organized in this forest area ; (3) rural adult educational program should be launched among the farmers in this area ; and (4) all gamblings among the farmers and school children in this area should be absolutely prohibited as soon as possible.

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงสำรวจในครั้งนี้พบว่า เกษตรกรในป่าเขาภูหลวงมีสามกลุ่ม คือ เกษตรกรขนาดเล็ก กลางและใหญ่ อาศัยอยู่ในถิ่นฐานแบบตั้งบ้านเรือนเป็นกลุ่มในไร่นามากกว่าแบบอื่น ๆ และส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรในท้องถิ่นของนครราชสีมา สถานภาพทางสมรสของเกษตรกรส่วนใหญ่แต่งงานแล้วอยู่ในครอบครัวเดี่ยวมากกว่าครอบครัวขยาย และมีระดับการศึกษาเฉลี่ยประถมศึกษาเท่า

นั้น ระยะเวลาการอยู่อาศัยในป่าเขาภูหลวงนานประมาณ 23 ปี แต่การบูชาผีบ้านผีเรือนและการกระทำพิธีกรรมไร่นาจะอยู่ในกลุ่มเกษตรกรขนาดใหญ่มากกว่ากลุ่มอื่น ส่วนการใช้บริการด้านสุขภาพอนามัย เกษตรกรส่วนใหญ่จะไปใช้บริการจากโรงพยาบาลอำเภอปักธงชัย โรงพยาบาลอำเภอปากช่อง และโรงพยาบาลเมืองนครราชสีมา ข้อเสนอแนะในการพัฒนาจากผลการวิจัยครั้งนี้คือ การประชุมประชาชนในป่าเขาภูหลวงเป็นประจำอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง เพื่อชี้แจงให้เข้าใจถึงคุณค่าของป่าไม้

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ หัวหน้าภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

และการรักษาป่าไม้ไว้เป็นทรัพยากรของชาติ ทำการจัดถิ่นฐานของประชาชนใหม่ จัดการศึกษา ผู้ใหญ่ให้แก่เกษตรกร และหาวิธีการให้เกษตรกร ในท้องถิ่นเล็กเล่นการพนันอย่างรวดเร็ว

คำนำ

ผู้วิจัยได้มีโอกาสทำการศึกษาสภาวะทางสังคม ของเกษตรกรในป่าสงวนแห่งชาติ ป่าเขา ภูหลวง เมื่อ พ.ศ. 2522 โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวางแผนดำเนินงานตาม โครงการทดลองปลูกป่า พร้อมกับจัดที่ดินทำกินให้ แก่เกษตรกรในลักษณะของหมู่บ้านป่าไม้ต่อไป การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีแนวคิดทางทฤษฎีด้านสังคม วิทยาชนบทสอดคล้องอยู่ อันเป็นประโยชน์แก่การ ดำเนินงานพัฒนาชุมชนเกษตรกรในพื้นที่ป่าสงวน แห่งชาติที่มีปัญหายืดเยื้อ ทางด้านที่เกี่ยวกับบุกรุก พื้นที่ป่าสงวนเข้าไปตัดไม้ทำลายป่า แล้วใช้ที่ดิน ทำกินของเกษตรกร พร้อมทั้งทำการสร้างบ้านช่อง ที่อยู่อาศัยอย่างถาวร จนกระทั่งกลายเป็นละแวกบ้าน และหมู่บ้านเล็ก ๆ กระจุกกระจายอยู่ทั่วไปในเขต ป่าสงวนแห่งชาติ และการอพยพโยกย้ายเกษตรกร เหล่านี้ ออกไปหาที่อยู่แหล่งใหม่ เป็นเรื่องที่สามารถ ได้ยากลำบากยิ่ง เนื่องจากสาเหตุทางสังคม เป็นสำคัญคือเป็นกลุ่มเกษตรกรยากจนที่สืบเนื่องมา จากความกดดันทางด้านประชากร (population pressure) ทำให้มีจำนวนเกษตรกรเพิ่มมากขึ้นทุก ๆ ปี แต่มีที่ดินทำกินจำนวนจำกัด ดังนั้นเกษตรกร ยากจนจึงต้องหาทางออกด้วยการเข้าไปอยู่อาศัยใน เขตป่าสงวนแห่งชาติ ซึ่งมีพื้นที่ป่าอยู่ในสภาพของ ป่าเสื่อมโทรมแล้ว เกษตรกรจึงเข้าไปใช้ที่ดินทำกิน ด้วยการปลูกพืชไร่บางชนิด เช่น มันสำปะหลัง ข้าวโพด ละหุ่ง เพื่อขายและปลูกข้าวไร่เพื่อไว้ บริโภคในครอบครัวบ้าง ประกอบด้วยเกษตรกร ยากจนนี้เข้าไปอยู่อาศัยในพื้นที่เป็นเวลานานปี

จึงมีความรู้สึกรักถิ่นฐานและที่อยู่อาศัยมากจนไม่ อยากจะย้ายไปหาที่แหล่งใหม่อีก ดังนั้นแทนที่จะ โยกย้ายประชากรกลุ่มเกษตรกรยากจนออกไป ทางราชการโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงพยายามจัด สรรทรัพยากรทั้งทางด้านทรัพยากรมนุษย์และ ทรัพยากรป่าไม้เสียใหม่ โดยอิงแนวความคิดของ การอยู่ร่วมกันแบบพึ่งพาอาศัยกันระหว่างมนุษย์กับ ป่าไม้ การวิจัยเรื่องนี้จึงมีแนวความคิดดังกล่าวนี้ เป็นหลักการสำคัญ ซึ่งผู้วิจัยขอเสนอสภาวะทาง สังคมของเกษตรกรอันเป็นข้อเท็จจริงที่จะเป็นพื้นฐาน ของการพัฒนาชุมชนและการปลูกป่าในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือต่อไป

วิธีการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (survey research) โดยการใช้แบบสอบถาม (inter view schedule) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวแทนผู้เป็นหัวหน้าครอบครัว เกษตรกร และการสุ่มตัวแทนใช้วิธีการแบบ systematic sampling ซึ่งได้จำนวนตัวแทนทั้งหมด 458 ราย การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้นักวิชาการและ เจ้าหน้าที่สำรวจจากกรมป่าไม้ทั้งหมด

ผลการวิจัย

1. สภาพทั่วไปของป่าสงวนแห่งชาติ

ป่าเขาภูหลวงป่าสงวนแห่งชาติป่าเขาภูหลวง เป็นหนึ่งในจำนวนป่าสงวนแห่งชาติ 23 ป่าด้วยกัน ในจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งมีเนื้อที่ป่า ประมาณ 736,250 ไร่ อยู่ในเขตตำบลตะขบ ตำบล สะแกราช ตำบลวังน้ำเขียว และตำบลลำนางแก้วมี อาณาเขตป่าคือ ทิศเหนือเริ่มจากแยกห้วยกุดโจ่ง กับห้วยหินลับ ไปตามเขตอำเภอปักธงชัย ถึง บ้านตาสง – บ้านยางกะทุง ทิศใต้เริ่มจากบ้าน ลำพระเพลิงไปตามเขตจังหวัดนครราชสีมา ถึงบ้าน บุไผ่ ทิศตะวันออกเริ่มจากบ้านยางกะทุง บ้าน

ตะขบ - บ้านลำนางแก้ว - บ้านมอญด่าน ไปตามถนนสายกบินทร์บุรี - อำเภอปักธงชัย - บ้านนุไผ่ทิศตะวันตกเริ่มจากแยกห้วยกุดไธ้กับห้วยหินลับไปตามเขตอำเภอปักธงชัยและเชิงเขาใหญ่ ถึงต้นลำพระเพลิง ในป่าเขาภูหลวงนี้มีป่าไม้อยู่สองชนิดคือ ป่าดิบแล้ง (dry evergreen forest) และป่าเต็งรัง (dry dipterocarp forest) ในสภาพป่าดิบแล้งที่สมบูรณ์จะมีไม้ที่มีค่าทางเศรษฐกิจหลายชนิดขึ้นอยู่อย่างหนาแน่น เช่น ไม้ตะเคียน ไม้มะค่า ไม้ประดู่ ฯลฯ และในป่าเต็งรังก็จะมีไม้เต็ง ไม้รัง ไม้เหียง ไม้พลวง ไม้แดง ฯลฯ ลักษณะดินในบริเวณป่าดิบแล้งจะมีความอุดมสมบูรณ์มาก และสามารถปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ข้าวโพด มันสำปะหลัง ฝ้าย ละหุ่ง และถั่วต่าง ๆ ได้เจริญงอกงามดีภูมิประเทศส่วนใหญ่ของป่าเขาภูหลวงเป็นเทือกเขาสูงสลับซับซ้อน มีความลาดชันเกิน 45 องศา และเป็นบริเวณต้นน้ำลำธารที่สำคัญ โดยเฉพาะต้นน้ำลำพระเพลิง ส่วนดินฟ้าอากาศโดยทั่วไปมีฤดูฝนและฤดูแล้ง โดยที่ฤดูฝนจะเริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคมไปจนถึงเดือนตุลาคม ซึ่งจะมีฝนตกชุกที่สุดในเดือนสิงหาคม - กันยายน และมีปริมาณน้ำฝนแต่ละปีไม่ต่ำกว่า 1,200 มม. ฤดูแล้งเริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายนไปจนถึงเดือนเมษายน ซึ่งจะมีอากาศค่อนข้างเย็นและแล้งมากที่สุดในเดือนมกราคมและมีอากาศร้อนมากที่สุดในเดือนมีนาคม การทำลายป่าไม้ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ป่าเขาภูหลวงนี้เริ่มมานานกว่า 20 ปีแล้ว ด้วยกลุ่มคน เช่น พ่อค้านายทุนผู้เกี่ยวข้องกับกิจการค้าขายไม้ ประชาชนผู้เป็นลูกหนี้พ่อค้านายทุนลักลอบเข้าไปตัดไม้แล้วแปรรูปขายให้แก่พ่อค้านายทุนเพื่อปลดเปลื้องหนี้สิน และเกษตรกรผู้ยากจนและไร้ที่ดินทำกินทำการอพยพโยกย้ายจากท้องที่อื่นเข้าไปตัดไม้ก่อสร้างบ้านเรือนอย่างถาวร และใช้ที่ดินทำไร่นา เป็นต้น ซึ่งจากผลของการทำลายป่าอย่างต่อเนื่อง

เนื่องมาเป็นเวลานานดังกล่าว ทำให้ป่าเขาภูหลวงมีพื้นที่ป่าไม้เหลืออยู่ในปัจจุบันเพียงประมาณร้อยละ 30 ของเนื้อที่ป่าทั้งหมดเท่านั้น และถ้าหากว่าทางราชการไม่มีมาตรการใด ๆ มายับยั้งการทำลายป่าแล้วก็คาดว่าภายในอีกไม่กี่ปีข้างหน้า ป่าเขาภูหลวงก็จะหมดสภาพป่าไม้ได้

2. การกระจายของเกษตรกรตามขนาดของพื้นที่ไร่นา ในการศึกษาครั้งนี้ปรากฏว่าเกษตรกรกลุ่มตัวแทนผู้อาศัยอยู่ในป่าเขาภูหลวงนี้แบ่งออกได้เป็นสามพวกตามขนาดของพื้นที่ไร่นาคือ เกษตรกรขนาดเล็ก มีพื้นที่ไร่นาค่ากว่า 10 ไร่ ขนาดกลางมีพื้นที่ไร่นา 10 - 50 ไร่ และขนาดใหญ่มีพื้นที่ไร่นา 50 - 100 ไร่ ซึ่งผลการศึกษาปรากฏว่าเกษตรกรกลุ่มตัวแทนส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรขนาดกลาง รองลงไปเป็นเกษตรกรขนาดใหญ่และขนาดเล็กตามลำดับ (ตารางที่ 1)

3. แบบแผนการตั้งถิ่นฐานของเกษตรกร แบบแผนการตั้งถิ่นฐานของเกษตรกรเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ซึ่งโดยทั่วไปแล้วในทฤษฎีการตั้งถิ่นฐานของประชาชนในชนบทของประเทศด้อยพัฒนา หรือกำลังพัฒนาแบบแผนการตั้งถิ่นฐานของชาวชนบทหรือเกษตรกรส่วนใหญ่เป็นแบบการตั้งบ้านเรือนที่อยู่อาศัยและโรงเรียนในไร่นาเป็นกลุ่ม (cluster) มากกว่าแบบอื่น ซึ่งแบบแผนการตั้งถิ่นฐานอย่างนี้ทำให้ชาวชนบทสามารถรักษาความเป็นปึกแผ่นทางสังคม (social solidarity) แบบ mechanistic ไว้ได้นานนับชั่วอายุคน อันเป็นการรักษาความสัมพันธ์ทางสังคมที่สมาชิกกลุ่มมีความรู้สึกแบบพวกเรา (we-feeling) และอยู่ในหมู่เครือญาติและเพื่อนบ้านที่ใกล้ชิด และสนิทสนมกันเท่านั้น เมื่อพิจารณาถึงข้อมูลที่ได้จากป่าเขาภูหลวงนี้แล้วก็เห็นได้ว่าเกษตรกรขนาดเล็กมีการตั้งถิ่นฐานแบบตั้งบ้าน

เรือนที่อยู่อาศัยและโรงเรียนไรรู้เป็นกลุ่มมากที่สุด ส่วนการตั้งถิ่นฐานแบบกระจัดกระจาย (scatter) และตามเส้นทางคมนาคม (line) นั้นจะเพิ่มขึ้นตามขนาดของไรรู้ ซึ่งการตั้งถิ่นฐานแบบนี้จะทำให้ความเป็นปึกแผ่นทางสังคมของเกษตรกรกลายเป็นแบบ organic มากขึ้นอันเป็นลักษณะของการที่สมาชิกในกลุ่มมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันแบบกลุ่มทุติยภูมิ (secondary group relationship) ซึ่งเป็นความสัมพันธ์แบบกลุ่มชนในเมือง แต่ในขณะเดียวกันการตั้งถิ่นฐานแบบนี้ทำให้เกษตรกรมีชีวิต และความเป็นอยู่แบบทันสมัยมากยิ่งขึ้น เช่น มีความรู้สึกรับรู้ (awareness) และมีความสนใจ (interest) ในการยอมรับเทคนิคใหม่ๆ ทางเกษตรเพื่อดำเนินงานไรรู้ แบบเป็นการก้าวมากขึ้น อย่างไรก็ตามแบบแผนการตั้งถิ่นฐานของเกษตรกรกลุ่มตัวแทนส่วนใหญ่ในป่าเขาภูหลวงยังแสดงให้เห็นถึงลักษณะของเกษตรกรผู้ด้อยพัฒนา (ตารางที่ 2)

4. ถิ่นที่เกิดของเกษตรกร เป็นปัจจัยอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยของเกษตรกร ทำให้ทราบว่าเกษตรกรในท้องถิ่นส่วนใหญ่เป็นคนในท้องถิ่นเอง หรือเป็นผู้ย้ายถิ่นมาจากท้องถิ่นเข้ามาทำมาหากินในท้องถิ่นนี้ ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการศึกษานี้ แสดงว่าเกษตรกรกลุ่มตัวแทนขนาดเล็กเกือบทั้งหมดเป็นคนในจังหวัดนครราชสีมา และเมื่อขนาดของไรรู้เพิ่มขึ้นเกษตรกรผู้ย้ายถิ่นก็เพิ่มมากขึ้น คือมีถิ่นที่เกิดอยู่ในจังหวัดอ่างทอง สระบุรี ปราจีนบุรี อุบลราชธานี ศรีสะเกษ อุบลราชธานี นครสวรรค์ มหาสารคาม สุพรรณบุรี นครนายก เพชรบูรณ์ ชัยภูมิ บุรีรัมย์ ขอนแก่น พิจิตร ร้อยเอ็ด ชัยนาท สุรินทร์ อุตรดิตถ์ นครพนม สิงห์บุรี จึงแสดงว่าเกษตรกรผู้ย้ายถิ่นในป่าเขาภูหลวงนี้มีอำนาจในการครอบครองที่ดินทำกินเป็นจำนวนมากว่าเกษตรกรในท้องถิ่นเดิม

(ตารางที่ 3)

5. สถานภาพทางสมรสของเกษตรกร เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางด้านสถานภาพ (status) และบทบาท (role) ของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการตั้งสถาบันครอบครัวของเกษตรกร ซึ่งตามปกติแล้วสถาบันครอบครัวในชนบทจะมีความมั่นคงกว่าสถาบันครอบครัวของชาวเมือง หรือนคร โดยที่การเป็นโสด หม้าย และหย่าร้างกันจะมีน้อยกว่ากลุ่มประชากรในเมือง ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ยังสนับสนุนแนวความคิดทางทฤษฎีดังกล่าวโดยที่เกษตรกรกลุ่มตัวแทนส่วนใหญ่ในป่าเขาภูหลวงแต่งงานแล้ว การเป็นหม้ายมีอยู่ในกลุ่มตัวแทนขนาดเล็กมากกว่ากลุ่มอื่น รองลงไปเป็นกลุ่มตัวแทนขนาดใหญ่และขนาดกลาง ตามลำดับ (ตารางที่ 4)

6. รูปแบบครอบครัวของเกษตรกร โดยทั่วไปครอบครัวในชนบทหรือครอบครัวเกษตรกรส่วนใหญ่ในประเทศด้อยพัฒนาหรือกำลังพัฒนาเป็นครอบครัวขยาย (extended family) มากกว่าครอบครัวเดี่ยว (nuclear family) ทั้งนี้เพราะชีวิตและความเป็นอยู่แบบระบบเครือญาติ การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในหมู่ญาติพี่น้อง และเพื่อนบ้านในงานไรรู้ และงานตามขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ เช่น งานบวช แต่งงาน งานศพ เป็นต้น ต้องการครอบครัวขยายมากกว่าครอบครัวเดี่ยว แต่ข้อมูลที่ได้จากป่าเขาภูหลวงนี้ปรากฏว่าเกษตรกรกลุ่มตัวแทนส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในครอบครัวเดี่ยวมากกว่าครอบครัวขยาย โดยที่เกษตรกรขนาดกลางอยู่ในครอบครัวเดี่ยวมากที่สุด รองลงไปเป็นเกษตรกรขนาดใหญ่และขนาดเล็กตามลำดับที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่าเกษตรกรในท้องถิ่นที่ไม่ห่างไกลจากเขตเทศบาลนครราชสีมา และกรุงเทพมหานคร ประกอบกับการคมนาคมสะดวกมาก

จึงทำให้เกษตรกรบางกลุ่มย้ายถิ่นออกไปหางานทำในเมืองหรือนคร ซึ่งจะมีรายได้มากกว่าการทำไร่ใน (ตารางที่ 5)

7. ระดับการศึกษาของเกษตรกร การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาคุณสมบัติประจำตัว เช่น สติปัญญา ความรู้ ความสามารถ และประสาททั้งห้า ของบุคคล และกลุ่มให้เข้ากับบทบาทที่ตนถนัดในสังคม การศึกษาของชาวชนบทหรือเกษตรกรส่วนใหญ่ในประเทศไทยด้อยพัฒนาหรือกำลังพัฒนาจะอยู่ในระดับต่ำแก่ชั้นประถมศึกษาเท่านั้น ผู้ที่ไม่ได้รับการศึกษาเลยก็ยังมีอยู่อีกมาก ดังนั้นจึงเป็นอุปสรรคสำคัญของการพัฒนาเกษตรกรรมและชนบท ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าก็ยังยืนยันแนวความคิดทางด้านการศึกษาของประชากรในประเทศไทยด้อยพัฒนาดังกล่าว โดยที่เกษตรกรกลุ่มตัวแทนส่วนใหญ่ทุกกลุ่มได้รับการศึกษาแค่ชั้นประถมศึกษา (ป. 1 - 4) เท่านั้น เกษตรกรผู้ได้รับการศึกษาสูงกว่าชั้นนี้มีน้อย และอยู่ในกลุ่มเกษตรกรขนาดใหญ่และขนาดกลางเท่านั้น (ตารางที่ 6)

8. ระยะเวลาการอยู่อาศัยในหมู่บ้าน ระยะเวลาการอยู่อาศัยในหมู่บ้านของชาวชนบทเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงการสะสมลักษณะทางสังคม และวัฒนธรรมของชาวชนบทในท้องที่แห่งนั้น ถ้าหากว่าชาวชนบทกลุ่มใดมีระยะเวลาการอยู่อาศัยในหมู่บ้านยาวนานกว่ากลุ่มอื่น ๆ ชาวชนบทกลุ่มนั้นมักมีอุปนิสัย ค่านิยม ทักษะคิด และความเชื่อถือตามขนบธรรมเนียมประเพณีเดิมของท้องถิ่นมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ และยากแก่การเปลี่ยนแปลงไปรับสิ่งใหม่ ๆ ที่มักจะขัดแย้งกับขนบธรรมเนียมประเพณีเดิมของท้องถิ่น ข้อมูลจากป่าเขาภูหลวงนี้ แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรกลุ่มตัวแทนขนาดเล็กมีระยะเวลาการ

อยู่อาศัยในหมู่บ้านนานที่สุดเป็นระยะเวลาโดยเฉลี่ยประมาณ 23 ปี รองลงไปเป็นเกษตรกรขนาดกลางและขนาดใหญ่ตามลำดับ ดังนั้นเกษตรกรขนาดเล็กในท้องที่นี้จึงมีลักษณะโบราณนิยม (Traditionalism) มากกว่าเกษตรกรกลุ่มอื่น (ตารางที่ 7)

9. การบูชาผีบ้านผีเรือนของเกษตรกร เป็นลักษณะทางสังคมอย่างหนึ่งที่ทำให้การกระทำ (action) หรือพฤติกรรม (behavior) ของชาวชนบทขึ้นอยู่กับภูติผีปีศาจ เทวดาฟ้าดิน อันเป็นอำนาจเหนือธรรมชาติ (supernatural power) ข้อมูลจากเกษตรกรกลุ่มตัวแทนป่าเขาภูหลวง มีลักษณะการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับเรื่องนี้ อย่างน่าสนใจคือกลุ่มตัวแทนขนาดเล็กและขนาดใหญ่นิยมนำสิ่งของเกี่ยวกับการบูชาผีบ้านผีเรือน คือมีสัดส่วนของผู้บูชาและไม่บูชาพอ ๆ กัน แต่ในเกษตรกรกลุ่มตัวแทนขนาดใหญ่มีการบูชาผีบ้านผีเรือนกันถึงร้อยละ 68.4 จึงแสดงว่าเกษตรกรขนาดใหญ่มีความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติมากกว่ากลุ่มอื่น จึงทำให้มีการกระทำพิธีกรรมในไร่ในนา (agricultural ceremony) เช่นการเลี้ยงผีไร่ผีนา การเลี้ยงผีปู่ตา เป็นต้น มากกว่าเกษตรกรกลุ่มอื่น (ตารางที่ 8)

10. การใช้บริการด้านสุขภาพอนามัย สุขภาพอนามัยของเกษตรกรเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งในการพัฒนาชนบทเพราะโครงการพัฒนาชนบทต่าง ๆ จะให้ผลดีได้นั้นประชาชนส่วนใหญ่ผู้เป็นเกษตรกรควรจะมีสุขภาพอนามัยดีด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มเกษตรกรผู้นำ ซึ่งการมีสุขภาพอนามัยดีนี้หมายความว่าเกษตรกรทั่วไปมีพลานามัยสมบูรณ์แข็งแรง ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ รู้จักป้องกันโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ และในยามเจ็บไข้ได้ป่วยก็รู้จักใช้บริการด้านสุขภาพอนามัยที่ทันสมัยจากหน่วยงานของรัฐ เช่น สถานีอนามัย

โรงพยาบาลในอำเภอ และโรงพยาบาลในเขตเทศบาลเมืองหรือนครของจังหวัด ข้อมูลจากท้องที่ที่ศึกษาแสดงให้เห็นว่าเกษตรกรขนาดเล็กไปใช้บริการด้านสุขภาพอนามัยจากโรงพยาบาลอำเภอปักษ์ชัยมากที่สุด ส่วนเกษตรกรขนาดกลางและขนาดใหญ่ไปใช้บริการจากแหล่งอื่นซึ่งได้แก่ โรงพยาบาลอำเภอปากช่อง และโรงพยาบาลเมืองนครราชสีมา อันเป็นโรงพยาบาลที่ใหญ่และทันสมัยกว่าโรงพยาบาลอำเภอปักษ์ชัย ที่เป็นดังนี้อาจเป็นเพราะเกษตรกรขนาดเล็กมีเงินเสียค่าใช้จ่ายด้านการรักษาพยาบาลน้อยจึงไปใช้บริการที่โรงพยาบาลอำเภอปักษ์ชัยซึ่งอยู่ใกล้ที่สุดและเดินทางไปติดต่อได้สะดวกที่สุด ส่วนเกษตรกรขนาดกลางและขนาดใหญ่มีเงินพอเสียค่าใช้จ่ายได้มากกว่า จึงสามารถไปใช้บริการจากสถานพยาบาลของรัฐที่ใหญ่กว่าและดีกว่าได้ (ตารางที่ 9)

ข้อเสนอแนะในการพัฒนา

ในการวางแผนและดำเนินงานพัฒนาใด ๆ ก็ตามทั้งในชนบทและในเมืองหรือนครควรจะต้องอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลทางด้านการวิจัยที่ถูกต้อง เพื่อว่าผลการพัฒนาจะไปสู่กลุ่มชน เป้าหมายหรือแหล่งเป้าหมายที่แท้จริง อันจะทำให้งานพัฒนาต่าง ๆ ประสบความสำเร็จลุล่วงไปได้

จากข้อมูลอันเป็นผลการวิจัยเชิงสำรวจทางด้านสภาวะสังคมของเกษตรกรผู้อาศัยอยู่ในป่าสงวนแห่งชาติ ป่าเขาภูหลวงนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนในป่าเขาภูหลวง ดังต่อไปนี้

1. เมื่อป่าถูกทำลายไปเรื่อย ๆ แล้ว ก็เป็นการทำลายทรัพยากรป่าไม้ของชาติให้หมดไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งป่าไม้อันเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารจะมีผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมในชนบทเป็นอย่างมาก เช่น ดินป่าก็จะลดความอุดมสมบูรณ์ลง เกิดการสูญเสียหน้าดิน (erosion) ในฤดูฝนทำให้มีตะกอนใน

เขื่อนลำพระเพลิงมากขึ้น เกิดน้ำท่วมอย่างฉับพลันเมื่อมีฝนตกหนักทำให้บ้านเรือนของประชาชนและเรือสวนไร่นาเสียหายมาก และในฤดูแล้งน้ำในลำธารต่าง ๆ ก็แห้งขอด ฯลฯ ดังนั้นเจ้าหน้าที่ของรัฐฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาท้องถิ่นจะต้องร่วมมือและประสานงานกันเป็นอย่างดี แล้วทำการประชุมประชาชนในป่าเขาภูหลวง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มเกษตรกรขนาดกลางซึ่งเป็นผู้อาศัยส่วนใหญ่ในป่านี้ แล้วให้เจ้าหน้าที่ป่าไม้อำเภอหรือป่าไม้จังหวัด ชี้แจงให้ประชาชนเข้าใจคุณค่าของป่าไม้และการรักษาป่าไม้ไว้เป็นทรัพยากรอันมีค่าของชาติต่อไป การประชุมชี้แจงควรกระทำซ้ำ ๆ และต่อเนื่องกันอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง จะเป็นการให้การศึกษแก่ประชาชนทางด้านการรักษาป่าและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในชนบทไปด้วย

2. ทำการวางแผนจัดตั้งถิ่นฐานให้แก่ประชาชนเสียใหม่ โดยจัดตั้งชุมชนทดลอง (experimental community) ขึ้นในป่าเขาภูหลวง ให้มีถิ่นฐานแบบการตั้งบ้านเรือนในพื้นที่ไร่นาอย่างเป็นระเบียบที่ทางกรมป่าไม้จะจัดให้เพียงครอบครัวละ 15 - 20 ไร่ก็พอ แล้วก็ทำการฝึกฝนอบรมเกษตรกรทางด้านต่าง ๆ กัน โดยใช้วิชาการทางสังคมศาสตร์ เช่น สังคมวิทยา สังคมวิทยาชนบท จิตวิทยา รัฐศาสตร์ ภูมิศาสตร์ นิติศาสตร์และเศรษฐศาสตร์ เป็นต้น มาปรับให้เป็นความรู้ที่ง่าย ๆ ที่สามารถพุดจาให้มีความเข้าใจถึงการย้ายถิ่น การเป็นหม้าย การหย่าร้าง ความเชื่อทางวิทยาศาสตร์ หรือในเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่จะช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนและในไร่นาได้ แบบแผนการตั้งถิ่นฐานนี้คาดว่าจะสามารถจัดการได้ง่าย เนื่องจากว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีรูปแบบครอบครัวเดี่ยว จึงไม่มีปัญหาทางด้านญาติพี่น้องที่จะคอยขัดขวางไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสภาพชีวิตและความเป็นอยู่ไปจากความเป็นอยู่แบบบรรพบุรุษ

3. จัดการศึกษาผู้ใหญ่ให้แก่เกษตรกร ซึ่งควรเป็นโครงการสำคัญทางด้านการเพิ่มความรู้ และทักษะใหม่ ๆ ให้แก่เกษตรกร เมื่อมีโรงเรียนชั้นประถมศึกษาอยู่ในชุมชนทดลองแล้ว การศึกษาผู้ใหญ่ก็จัดได้ในโรงเรียนดังกล่าว โดยการปรับหลักสูตรให้เข้ากับสภาพของเกษตรกรในป่าเขา เช่น การสอนอ่านเขียนภาษาไทย เลขคณิตอย่างง่าย ๆ หลักการเกษตรอย่างง่าย ๆ และหลักการวนเกษตรอย่างง่าย ๆ (agroforestry) เป็นต้น

4. รัฐต้องหาวิธีการให้เกษตรกรเลิกเล่นการพนันในท้องถิ่นนี้ให้ได้ ซึ่งในขณะที่ผู้วิจัยออก

ไปทำการเก็บตัวเลขข้อมูลต่าง ๆ สำหรับการวิจัยครั้งนี้ปรากฏว่ามีชุมชนแห่งหนึ่งในป่านี้นิยมเล่นการพนันที่เรียกชื่อว่า “โบก” เป็นอย่างมาก ทั้งเด็กนักเรียน ครูและชาวบ้านต่างก็เล่นการพนันกันทั้งนั้น จนกระทั่งว่าในงานประจำปีของชุมชนมีการเปิดบ่อนการพนันกันถึง 8 – 9 บ่อน ในบริเวณโรงเรียนประถมศึกษาที่ตั้งอยู่ในชุมชนนั้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ นับว่าเป็นอุปสรรคที่ขัดต่อการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างยิ่ง จึงควรเร่งจัดให้หมดสิ้นไปอย่างรวดเร็ว

ตารางที่ 1 การกระจายของเกษตรกรกลุ่มตัวแทน

ขนาดไร่นา (ไร่)	จำนวน	ร้อยละ
0 – 10 (เกษตรกรขนาดเล็ก)	56	12.2
10 – 50 (เกษตรกรขนาดกลาง)	323	70.5
50 – 100 (เกษตรกรขนาดใหญ่)	79	17.3
รวม	458	100.0

ตารางที่ 2 แบบแผนการตั้งถิ่นฐานของเกษตรกร

กลุ่ม	การจัดกระจาย	ตามเส้นทางคมนาคม	รวม	
.....ร้อยละ.....				
เล็ก	82.1	12.5	5.4	100.0
กลาง	59.8	24.1	16.1	100.0
ใหญ่	40.5	38.0	21.5	100.0

ตารางที่ 3 ถิ่นที่เกิดของเกษตรกร

	ในจังหวัดนครราชสีมา	ในจังหวัดอื่น	รวม
.....ร้อยละ.....			
เล็ก	94.6	5.4	100.0
กลาง	78.0	22.0	100.0
ใหญ่	55.7	44.3	100.0

-

-

ตารางที่ 4 สถานภาพทางสมรสของเกษตรกร

	โสด	แต่งงานแล้ว	หม้าย	หย่าร้าง	รวม
.....ร้อยละ.....					
เล็ก	1.8	85.7	12.5	0.0	100.0
กลาง	1.5	89.2	8.4	0.9	100.0
ใหญ่	5.1	83.5	10.1	1.3	100.0

ตารางที่ 5 รูปแบบครอบครัวเกษตรกร

	เดี่ยว	ขยาย	รวม
.....ร้อยละ.....			
เล็ก	60.7	39.3	100.0
กลาง	72.4	27.6	100.0
ใหญ่	70.9	29.1	100.0

ตารางที่ 6 ระดับการศึกษาของเกษตรกร

	ไม่ได้รับการศึกษา	ป. 1 - 4	ป. 5 - 7	มศ. 1 - 3	อื่น ๆ	รวม
.....ร้อยละ.....						
เล็ก	25.0	73.2	0.0	0.0	1.8	100.0
กลาง	17.0	75.9	2.5	1.2	3.4	100.0
ใหญ่	12.7	70.9	7.6	1.2	7.6	100.0

ตารางที่ 7 ระยะเวลาการอยู่อาศัยในหมู่บ้านของเกษตรกร

	ระยะเวลาการอยู่อาศัยในหมู่บ้านโดยเฉลี่ย (ปี)	จำนวน
เล็ก	23.2	56
กลาง	18.8	323
ใหญ่	15.4	79

ตารางที่ 8 การบุขาคีบ้านคี่เรือนของเกษตรกร

	ไม่บูชา	บูชา	รวม
.....ร้อยละ.....			
เล็ก	51.8	48.2	100.0
กลาง	46.7	53.3	100.0
ใหญ่	31.6	68.4	100.0

ตารางที่ 9 การใช้บริการด้านสุขภาพอนามัยของเกษตรกร

	รักษาเองที่บ้าน	โรงพยาบาลปักษ์ชัย	อื่น ๆ *	รวม
.....ร้อยละ.....				
เล็ก	8.9	62.5	28.6	100.0
กลาง	6.8	50.2	43.0	100.0
ใหญ่	8.8	34.2	57.0	100.0

* โรงพยาบาลปากช่อง โรงพยาบาลเมืองนครราชสีมา

เอกสารอ้างอิง

- Kunstadter, Peter, E.C. Chapman and Sanga Sabhasri. 1978. *Farmers in the Forest: Economic Development and Marginal Agriculture in Northern Thailand*. Honolulu: The University Press of Hawaii, 402 p.
- Potter, Jack M. 1976 *Thai Peasant Social Structure*. Chicago: The University of Chicago Press, 249 p.
- Smith, T. Lynn and Paul E. Zopf, Jr. 1970. *Principles of Inductive Rural Sociology*. Philadelphia: F.A. Davis Company, 558 p.